

Teh primerov je čez 90. Pojasnilna moč tega pravila je 90 %, ker se ji upirata le morfema *bòd* (3 primeri) in *mòk* (4). Tip *omòt* po pričakovanju v izgovoru Ljubljančanke gre v skupino a), tj. tip *bohòt*. Morda je prav izgovorni (-òt) za *bòd* prevedel ta tip v skupino b. Morfem *mòk* je morda nemotiviran, sicer mu ne vem razlage.⁹

V članku sem podal nekaj rešitev, ki mi jih je prineslo strukturalno obravnavanje slovenskih knjižnojezikovnih dejstev. Želel sem, da bi jih priznali kot koristne. In še: tudi iz tega prispevka se vidi, kako veliko problemov je v slovenskem knjižnem jeziku še nerešenih, kolikšne naloge čakajo redke sloveniste in kako dobrodošla bi bila pomoč od koderkoli, dobrodošla tudi v primeru, ko bi naše domače slovenistične ustvarjalne sile imele ob boljši razporejenosti večje možnosti za delo, kot jih imajo sedaj.

ODNOSNICE

1. O tem prim. podrobneje moja razprava *Naglasni tipi slovenskega knjižnega jezika*, Jis 1965, str. 56—79 (dalje Skj). — 2. Te primere imaš sedaj vse našteje v Slovenskem knjižnem jeziku 1, Maribor 1965, str. 172—173, vaja 23. — 3. Prim. še Skj 1, str. 168, 1. — 4. Prim. Skj. I, str. 125—126 in članek *Besede z dvema naglasoma* (Jezikovni pogovori II, str. 128—135 (Ljubljana 1967)). — 5. Prim. Skj. 1, str. 162, 5. odstavek za kratka nevtralna e in o in Jezikovni pogovori II, str. 117—118 (sestavek *Kaj je v knjižnem jeziku prav*) za tip *sinóvi, idéja*. — 6. Temu načelu skušajo zadostiti, kolikor v okviru učbenika le gre, moji Skj 1, 2 in 3 (Maribor 1965, 1966 in 1967). 7. Prim. sedaj tudi v Skj 3, str. 132, 139—140, že prej sem povezoval naglas deležnika na -l in namenilnika (Jis 1958/59, str. 81—83). — 8. Rezultat tega podan v Skj 1, str. 169, 1. odstavek. — 9. Rezultati tega razpravljanja so podani v Skj 1, str. 169—170.

Rozka Štefan

POLJSKI LIRIK LEOPOLD STAFF

Na pragu našega stoletja, dve leti za Župančičevo Čašo opojnosti, je izšla v Lvovu, na nasprotnem koncu tedanje pretežno slovanske Avstrije, prva pesniška zbirka poljskega lirika Leopolda Staffa. Zbirko mu je založil oče, lvovski slaščičarnar češkega rodu — drugega založnika mladi pesnik, ki je pesnil že od gimnazijskih let, ni mogel najti. Urednik tedanje vodilne poljske literarne revije, v Krakovu izhajajočega *Życia*, Stanisław Przybyszewski, namreč ni maral objavljati Staffovih pesmi, ker niso ustrezale njegovemu literarnemu okusu. Urednikov program je najpopolneje uresničeval Kazimierz Tetmajer, ki je dotlej objavil že več zbirk pesimistične dekadence lirike in v njej izpovedal glavne motive začetnega obdobja nove literarne struje, ki je po programskem članku iz leta 1898 dobila ime *mlada Poljska*.

Že pred Tetmajerjem je nastopil Jan Kasprowicz, sprva nadaljeval realistično pesniško izročilo, nato pa razvil simbolistično filozofsko liriko, v kateri je iskal odgovor na vprašanje, od kod krivica in bolečina na zemlji.

Staffova prva pesniška zbirka je izšla skoraj ob istem času kot Kasprowiczeva *Umirajočemu svetu* in je zbudila pozornost že s svojim za tisti čas ne navadnim naslovom — *Sanje o moči*. V teh pesmih, ki jih uvaja programski sonet *Kovač**, je Staff odklonil dekadenco življenjsko naveličanost in poveleči-

* Prevodi nekaterih omenjenih Staffovih pesmi so objavljeni v reviji *Sodobnost* 1967/4.

vanje smrti ter se predstavil kot glasnik polnega, ustvarjalnega življenja. Z mladostnim zanosom se navdušuje za pogumno dejanje, želi se rešiti sivine vsakdanjosti in nadpovprečno razviti telesne in duhovne moči.

Ta dionizijska viharnost izvira iz enake »volje do moči«, kot jo izpričujejo tudi nekatere pesmi Staffovega slovenskega vrstnika Otona Župančiča. Na oba pesnika so v tej smeri močno vplivale Nietzschejeve ideje o dinamičnem življenju, o »polnem in celovitem bivanju«, kot jih je izpovedal v delih *Tako je govoril Zaratustra* (1891) in *Volja do moči* (1895). Vzroki za to, da so ideje sodobnega nemškega filozofa padle na tako plodna tla prav pri teh dveh pesnikih, pa so objektivne narave.

Oba sta izšla iz približno enakih razmer — rodila sta se istega leta v obrtniško trgovskih družinah in doraščala sta v podobnih družbenih sredinah, pod enakimi kulturnimi vplivi državne prestolnice — Dunaja in evropske umetnostne prestolnice — Pariza. Njunega harmoničnega razvoja v otroških letih in v zgodnji mladosti ni kalil občutek družbene manjvrednosti, ki je zarisal trajne sledove v Cankarjevem in Murnovem življenju in delu ali v poeziji Jana Kasprowicza, ki se je iz revne kmečke hiše le s težavo priboril do izobrazbe in je svoja spoznanja o krivični ureditvi sveta izpovedoval v pesimističnih *Himnah*. Tudi ni pri Staffu tiste življenjske utrujenosti, ki je mučila Kazimierza Tetmajerja, potomca družbeno anahronističnega fevdalnega razreda. Iz sveta »brez dogme« se je Tetmajer umaknil v naravo, v Tatre, kjer se je med preprostimi ljudmi šele prav sprostil njegova ustvarjalna sila.

Staff ne beži iz svojega sveta, nasprotno, ves zaverovan je vanj, v njegovo lepoto in bogastvo. Staffova poezija je, tako kot Župančičeva, prepojena z optimizmom, z vitalistično vero v življenje, ki mu je edina in nesporna vrednost. Ob tej potrditvi sveta, v katerem živi, pa se zaveda svoje izjemnosti, svoje duhovne vzvišenosti nad množico filistrov. Iz zavesti o posebnem poslanstvu umetnika, ki naj izpolni velike, drugim ljudem nedosegljive naloge, raste estetski individualizem obeh velikih lirikov, našega in poljskega.

Pri Poljakih segajo korenine tega nazora v romantiko: Mickiewiczeva, *Velika improvizacija* s svojo idejo »vlade nad dušami« je bila tisti vir individualizma, iz katerega je črpala tudi mladopoljska, ali kakor jo tudi imenujejo, neoromantična slovstvena struja. Pri romantikih je individualizem pomenil: biti duhovni voditelj poljskega naroda v boju za osvoboditev, neoromantiki pa so se spočetka omejili le na psihološko analizo izjemnega posameznika (npr. Przybyszewski), po letu 1900 pa so tudi oni razširili svoj slovstveni program na narodnostno in družbeno problematiko.

Poljska moderna se je namreč razvijala v dobi močnih družbenih gibanj, ko so začeli organizirano nastopati tisti družbeni sloji, ki dotlej niso imeli besede v poljski narodni skupnosti. V vrste izobražencev so začeli prihajati poleg mladih ljudi iz židovskih družin — ti so se uveljavili zlasti kot prevajalci in književni kritiki — tudi književniki kmečkega in na pol kmečkega rodu, med njimi pesnik Kasprowic in pisatelj Reymont. Geslo nove, družbeno zavzete smeri poljske neoromantike je bilo »dejanje«. To geslo je najbolj vsestransko razvil pisatelj Żeromski, živeč v narodnostno najbolj ogroženem in družbeno najbolj razgibanem in osveščenem ruskem delu Poljske. Med neoromantiki v avstrijskem delu Poljske, v Galiciji, je idejo o »dejanju« upodobil zlasti Wyspianski v vrsti simbolističnih dram, na svoj način pa tudi Staff v svoji klasično umerjeni čisti liriki.

Že zbirka *Sanje o moči* je odkrila pesniško osebnost, ki hoče zavladati nad kaosom, še jasneje pa se je ta težnja pokazala v nadaljnjih zbirkah. Ničejanska »volja do moči« se je omejila v njih le na hrepenenje po velikem »dejanju«, na podobo veselega, brezskrbnega popotnika — romarja, ki mu ni mar cilja, saj mu samo hrepenenje po čudežnih deželah prinaša srečo. Prvotna dionizijska viharnost se je umaknila apolonični umerjenosti, ki je bila najbližja Staffovemu pesniškemu temperamentu. O tem priča tudi oblika njegovih pesmi, ki združujejo simbolistične podobe s parnasovsko jasnostjo.

V poljski novoromantiki je bila namreč kljub splošni težnji po svobodnem verzu, ki so ga uvedli simbolisti, še vedno živo izročilo klasičnih vzorov, ki se pri Staffu kaže tudi v ljubezni do stalnih pesniških oblik, zlasti do soneta. V tem nagnjenju do oblikovne urejenosti se loči Staff tako od domačih pesniških vrstnikov kot od vodilnega pesnika naše moderne.

Stil Staffove lirike seveda ni enoten, kar je za njegovo dolgo, več kot polstoletno ustvarjalnost, v kateri se je zvrstilo sedemnajst pesniških zbirk, povsem razumljivo. Za prvo obdobje je značilno novoromantično občutje, kot ga najdemo v ubrani razpoloženski pesmi *Jesenski dež*. V njej je upodobil svojo osamljenost ob žalostnem jesenskem dnevu in hkrati stvarne nesreče ljudi ter tako utemeljil svoj obup. Poleg takih simbolov, kot je tedaj zelo priljubljeni motiv satana, srečamo simbole iz zunanjega predmetnega sveta, to pa je značilno za vso Staffovo liriko. Razpoložensko liriko ne odlikuje samo mehka pevnost, ki je v našem primeru izražena z valujočimi amfibrahi, temveč tudi izredna plastičnost podob, ki jih vidimo in slišimo hkrati, kot je to terjala novoromantična sinestezija. Tudi v tem spominja Staff na Župančiča, na njegove bleščeče verze iz zbirke *Čez plan in Samogovori*. Impresionistični način upodabljanja narave z nanašanjem barvnih lis daje — tako kot v slikarstvu — tudi v liriki čudovite učinke, kot izpričuje pesmica *Deviške breze*.

Po letu 1905 se pojavijo v Staffovi poeziji ob razpoloženski liriki filozofske pesmi, v katerih se optimistična razmišljanja o življenju prepletajo z zavestjo o nujnosti trpljenja in z vdanostjo v usodo (npr. *Uvodna pesem*). Namen življenja vidi pesnik v njem samem, v nenehnem gibanju in spreminjanju, tudi smrt je del te minljivosti, in ne poraz, zato opeva lepo življenje in dostojanstveno smrt (*Začetek pravljice*). Pesnik je poln dobrote, ljubezni in usmiljenja do ljudi, hkrati pa vse bolj občuduje lepoto narave, domače in tuje. Posebno draga mu je Italija, dežela vedrega neba in starih umetnin (*Curriculum vitae*). Rad opeva te motive in jih presaja na domače tla, v podobe vročega poletja, sončnega poldneva — simbole življenjske vedrine. Tudi Župančičeva poezija je polna takih podob, le da jih je naš pesnik našel mnogo bližje, v rodni Beli krajini.

Prva svetovna vojna je razširila tematiko Staffove poezije na narodnostna vprašanja, kakor se je že prej, v revolucionarnem letu 1905, dotaknil družbenih vprašanj v ciklu sonetov (*Delavec, brat moj*). Vendar ta poezija umetniško zadržuje za njegovo čisto liriko. Medtem ko se je Župančič prav v domovinski liriki najvišje povzpел, je bila moč Staffove lirike v opevanju lepote preprostih stvari — lepih in nelepih, kakor jih je odkril tudi v vsakdanjem življenju poljskega kmeta, ki mu je posvetil posebno zbirko *Poljske stezice*.

Prav ta lastnost njegove poezije je bila posebno blizu novemu, povojnemu pesniškemu rodu, zbranemu okoli revije *Skamander*. Skamandrovc — med njimi Tuwim, Słonimski, Wierzyński — so videli svoj vzor v Staffovem humanizmu in vitalizmu, vplival pa je nanje tudi oblikovno, s klasično jasnostjo in

preprostostjo svojega pesniškega izraza, ki je pri vsej svoji izredno bogati metaforiki logičen in zgoščen, brez nepotrebnih besed in brez prisiljenih rim. Čeprav se njegova poezija odlikuje po izvirnih rimah, se v sonetnih kvartetih ponavadi ni držal klasičnega načela dveh oklepajočih rim, temveč uporablja, da bi se ognil enoličnosti, pogosto po štiri, in to zaporedne rime. Posebnost so tudi moške rime, ki so v poljščini redke, sestavljene iz samih enozložnih besed. Izbranim rimam se pridružuje zelo raznovrstna ritmika — vendar ne ritmika v našem pomenu, saj poljska prozodija ne temelji na melodičnem načelu kakor naša, temveč na kolikostnem; zanj je odločilno število zlogov in notranji premori v verzu, ne pa enakomerno ponavljanje določenih stopic. Zato tem bolj preseneča strogo metrični dvanajsterec v že omenjeni pesmi *Jesenski dež*.

Najbolj pogost verz je pri Staffu trinajsterec, ki ga poljski moderni liriki redko uporabljajo; sledijo enajsterec, osmerec in drugi krajši verzi, zlasti v pesmih iz drugega desetletja med vojnama; te so manj slovesne kot mladostna lirika. V splošnem občutju negotovosti spričo grožeče fašistične nevarnosti se začneta tudi v dotlej harmonični Staffovi poeziji oglašati dvom in ironija, vendar vselej zmaga njegov neizčrpn optimizem (*Čar, Kljub letom, Kdo ve, Ars poetica*). Tudi ob najhujših pretresih, ob nacističnem napadu na Poljsko in med okupacijo, ni izgubil duhovnega ravnotežja, vere v človeka in v življenjski prehod, kot dokazujejo pesmi iz teh let. Šele v težki povojni stvarnosti in pod bremenom let se je pojavilo pri njem tisto zanikanje, ki je značilno za velik del povojne poezije. Tudi v obliki se je skušal približati novim smerem s kratkimi pesmimi v svobodnem ritmu in brez rim, vendar nove, ekspresionistične metode ni mogel več umetniško povsem razviti.

Kakor Župančič se je tudi Staff vse življenje pesniško razvijal in tvorno vključeval umetnostne pridobitve novih rodov v svojo ustvarjalnost. Tako je dal svoji čisti liriki tako razsežnost in umetniško višino, kakršne ni imela od dobe renesanse, od Kochanowskega. Na renesanso spominja tudi vedrina in ubranost, s katero je prepojena njegova poezija. Te vrednote pa ji zagotavljajo trajno mesto ne le v poljski, temveč tudi v svetovni književnosti.

Marija Pirjavec

USTROJ KERSNIKOVIH »MAČKOVIH OČETOV« ZNOTRAJ KMETSKIH SLIK

V Kmetских slikah Kersnik ne sledi premočrtno kaki točno določeni literarni teoriji, skuša pa zavzeti do svojega pisateljskega dela jasno stališče: sloni naj na razumskem presojanju življenja. V svojem članku *Balade in Romance* (LZ 1890) razlaga dokaj obširno, kako je treba razumeti realizem: »Slikati, opisovati vse, kakršno je v resnici, a vendar opisovati to le tako in v takem vzporedu in v taki zvezi, da mora vzbujati estetično zadoščenje, hrepenenje po nečem nedosežnem, skratka — da mora ustvarjati ideal v gledalcu,